

ONA TILI DARSLARIDA KO'MAKCHILAR MAVZUSINI O'TISH BO'YICHA TAVSIYALAR

Zohidova Mohichehra Dilshodjon qiz

ToshDO 'TAUning 3-kurs talabasi

zohidovamohichehra@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ona tili darslarida ko'makchilar mavzusini o'quvchilarga samarali va tushunarli tarzda o'rgatish bo'yicha metodik tavsiyalar yoritiladi. Ko'makchilarning turlari, ularning gapdagi vazifalari va boshqa so'z turkumlaridan farqlanish xususiyatlari misollar asosida tushuntiriladi. Shuningdek, interaktiv usullar va amaliy mashqlar orqali mavzuni chuqur o'zlashtirish yo'llari ko'rsatib beriladi.*

Abstract: *This article provides methodological recommendations for teaching the topic of auxiliaries to students in native language lessons in an effective and understandable way. The types of auxiliaries, their functions in a sentence, and their differences from other word groups are explained using examples. Also, ways to deeply master the topic through interactive methods and practical exercises are shown.*

Kalit so'zlar: *ko'makchi, ona tili, so'z turkumi, metodika, dars ishlanmasi, amaliy mashq.*

Keywords: *assistant, native language, vocabulary, methodology, lesson development, practical exercise.*

Kirish

Ona tili fanini o'qitishning asosiy maqsadi – o'quvchilarda savodxonlik, og'zaki va yozma nutq malakasini shakllantirish, ularni o'z fikrini aniq, grammatik jihatdan to'g'ri va ravon ifodalashga o'rgatishdan iborat. Bu borada tilning grammatik tizimini chuqur va bosqichma-bosqich o'rgatish muhim ahamiyat kasb

etadi. Ayniqsa, soʻz turkumlari mavzusi ona tili oʻquv dasturining asosiy va murakkab boʻgʻinlaridan biri hisoblanadi. Soʻz turkumlari ichida koʻmakchilar mavzusi oʻquvchilar uchun tushunilishi qiyin boʻlgan, lekin amaliy nutqda keng qoʻllaniladigan boʻlimlardan biridir. Koʻmakchilar mustaqil leksik maʼnoga ega boʻlmagan, boshqa soʻzlar bilan birikib, grammatik munosabatlarni ifodalovchi yordamchi soʻzlardir. Ular gapdagi asosiy mazmunga bevosita taʼsir etmasa-da, soʻzlar va gap boʻlaklari orasidagi mantiqiy bogʻlanishni taʼminlaydi. Shu boisdan ularni oʻquvchilarga toʻgʻri va ravshan tushuntirish, boshqa soʻz turkumlaridan farqlashga oʻrgatish – oʻqituvchidan puxta tayyorgarlik va samarali metodik yondashuvni talab qiladi.

Koʻmakchilar mavzusini chuqur oʻzlashtirish nafaqat grammatik bilimlarni mustahkamlash, balki oʻquvchilarning yozma nutqida ifoda aniqligi va mantiqiylikni taʼminlashga ham xizmat qiladi. Shu jihatdan ushbu maqolada koʻmakchilar mavzusini oʻqitishda foydalaniladigan samarali metodik tavsiyalar, interaktiv usullar va amaliy mashqlarga alohida eʼtibor qaratiladi.

Quyida ona tili darslarida koʻmakchilar mavzusini tashkillashtirishda qoʻllash mumkin boʻlgan samarali metodlar tavsiya etiladi:

Anʼanaviy tushuntirish va mashqlar bilan bir qatorda, oʻquvchilar eʼtiborini jalb etuvchi, ularni dars jarayonida faol ishtirok etishga undovchi interaktiv va oʻyin elementlariga asoslangan metodlardan foydalanish taʼlim samaradorligini oshiradi. Quyida aynan koʻmakchilar mavzusini oʻrganishda qoʻllanilishi mumkin boʻlgan eng samarali va qiziqarli usullar keltiriladi:

1. “Top va joylashtir” oʻyini

Darsning asosiy bosqichida taxtaga yoki ekranga ichida koʻmakchi boʻlgan va boʻlmagan gaplar aralashtirib yoziladi. Oʻquvchilar quyidagi topshiriqni bajaradilar:

Koʻmakchilarni ajratib yozish;

Ular ishtirok etgan soʻz birikmalarini aniqlash;

Har bir koʻmakchining grammatik funksiyasini tushuntirish.

Bu o'yin o'quvchilarning e'tiborini kuchaytiradi va darsga faol jalb etadi.

2. "Sehrli quti" metodikasi

Oldindan tayyorlangan quticha ichiga turli ko'makchilar yozilgan kartochkalar joylashtiriladi. Har bir o'quvchi bir kartochka tanlaydi va shu ko'makchini ishlatgan holda gap tuzadi yoki so'z birikmasi keltiradi. Bu usul quyidagi malakalarni rivojlantiradi:

Grammatik tafakkur;

Og'zaki nutq;

So'z boyligi.

3. "Kodlangan gaplar" metodi

O'qituvchi o'quvchilarga ko'makchilari tushirib qoldirilgan gaplar beriladi. Ular bu "kodlangan" gaplarni to'g'ri ko'makchilar yordamida tiklashga harakat qilishadi. Masalan:

Men maktabga do'stim ____ bordim. (bilan)

Dars ____ kechikdim. (sababli)

Bunday mashqlar orqali o'quvchilar ko'makchilarning semantik rolini aniq tushunib olishadi.

4. "Rolli o'yinlar"

O'quvchilar kichik guruhlariga bo'linadi va har bir guruhga muayyan hayotiy vaziyat beriladi (masalan: bozorda xarid qilish, do'stlar bilan sayr, ustoz bilan suhbat). Har bir guruh shu vaziyatda ko'makchilardan foydalangan holda suhbat quradi. Masalan:

"Men do'stim bilan kinoga bordim."

"Bu kitob haqida eshitganman."

Bu metod orqali o'quvchilar mavzuni faqat grammatik jihatdan emas, balki nutqiy faoliyatda ham mustahkamlaydi.

5. "So'z baliqlari" o'yini

Kartochkalarga yozilgan so'zlar "baliq" ko'rinishida suv shaklida bezatiladi. Ularning ichida ko'makchilar va boshqa so'z turkumlari aralashtirilgan bo'ladi.

O'quvchi "qarmoq" bilan baliq tutadi (ya'ni kartochka tanlaydi) va uni ko'makchi yoki boshqa turkumga ajratadi. To'g'ri javob bergan o'quvchi "ball" oladi.

Bu o'yin:

Rag'batlantiruvchi;

Harakatga asoslangan;

Farqlash ko'nikmasini shakllantiruvchi.

6. "So'z zanjiri" usuli

Bunda o'quvchilar bir-birining gapini davom ettiradi, har bir o'quvchi yangi ko'makchi kiritgan holda gap tuzadi. Misol:

1-o'quvchi: "Men do'stim bilan maktabga bordim."

2-o'quvchi: "Maktabda o'qituvchim haqida so'z yuritdik."

3-o'quvchi: "Ha, dars davomida ko'p yangi narsa o'rgandim."

Bu metod darsni jonli va ijodiy ruhda o'tkazishga yordam beradi.

Ona tili darslarida ko'makchilar mavzusini samarali o'rgatish, o'quvchilarda grammatik bilimlarni mustahkamlash, ularni amaliy nutqda to'g'ri qo'llash ko'nikmalarini shakllantirishda muhim bosqich hisoblanadi. Mazkur mavzu o'quvchilarga murakkab va mavhum tuyulishi mumkin. Shu boisdan ham uni o'rgatishda qiziqarli, interaktiv metodlardan, ya'ni o'yinlar, rolli sahnalar, guruhiiy ishlanmalar va ijodiy topshiriqlardan foydalanish juda muhimdir.

Qiziqarli metodlar orqali mavzuni o'zlashtirish nafaqat o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi, balki bilimlarning mustahkam va uzoq muddatli bo'lishini ta'minlaydi. Bunday yondashuvlar o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, muloqot qilishga, jamoada ishlashga o'rgatadi. Ayniqsa, zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar orqali grammatik bilimlar o'quvchining hayotiy tajribasi bilan bog'lanadi, bu esa ularning ona tiliga bo'lgan munosabatini yanada ijobiy tomonga o'zgartiradi.

Xulosa qilib aytganda, ko'makchilar mavzusini interaktiv va ijodiy yondashuvlar orqali o'rgatish – zamonaviy ta'lim talablariga javob beruvchi, natijadorlikni oshiruvchi metodik yechimlardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Jo'raev N., Jo'raeva R. – Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. G'afurov N. – Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Fan, 2018.
3. Qodirova Z. – Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
4. Jo'rayev N. – Tilshunoslikka kirish. – Toshkent: Fan, 2016.
5. Maxsudov N. – O'zbek tili grammatikasi. – Toshkent: Universitet, 2017.
6. Sharipov Sh. – Ona tili ta'limida innovatsion metodlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
7. Xo'jayev E. – Didaktik o'yinlar orqali til o'rgatish. – Samarqand, 2020.
8. Maktabgacha va umumiy o'rta ta'lim vazirligining ona tili fanidan tasdiqlangan o'quv dasturi (so'nggi nashr).
9. www.ziynet.uz – O'zbek tilini o'qitish metodikasiga oid maqolalar va dars ishlanmalari.
10. Respublika ta'lim markazi – Ona tili fanidan metodik qo'llanmalar va tavsiyalar to'plami, 2022.